

452°F

452°F	Original	Year	01 - 2014
	Issue	Año	
	Versión	Año	
	original	Urtea	
	Versió	6	
	original		
	Bertsio		
	originala		

#10

**Direction Direcció Direcció
Zuzendaritza**

Marta Font & María Teresa Vera

**Monographic coordination
Coordinación del
monográfico Coordinació
del monogràfic
Monografikoaren
koordinazioa**

Diego Santos Sánchez

**Editorial board Consejo
de redacción Consell
de redacció Erredakzio
Kontseilua**

Izaro Arroita, Marta Font, Atenea Isabel González, Max Hidalgo, Albert Jomet, Xavier Ortells-Nicolau, Bernat Padró Nieto, Katarzyna Paszkiewicz, Diego Santos, María Teresa Vera, Iraitz Urkulo.

**International Advisory Board
Comité científico Comitè
científic Batzorde zientifikoa**

Tomás Albaladejo, Iñaki Aletekoa, Ana Luisa Baquero, Luis Beltrán, Josu Bijuesca, Luis Alberto Blecua, Túa Blesa, Miguel Cabanes, Vera Castiglione, Pedro M. Cátedra, Francisco Chico, Isabel Olúa, Américo Cristófalo, Perfecto Cuadrado, Joseba Gabilondo, Javier Guerrero, Germán Gullón, Jon Kortazar, Manuel Martínez, Annalisa Mirzìo, Mara Negrón, Rafael Núñez, Mari Jose Olaziregi, Manel Ollé, Alex Padamsee, J. A. Pérez Bowie, Jaume Peris, Genara Pulido, David Roas, Rosa Romojaro, Hugo Salcedo, Mª Eugenia Steinberg, Enric Sullà, Meri Torras, Darío Villanueva.

**Publishers Entidad editora
Entitat editora Argitaratzailea**
Asociación Cultural 452ºF

**Email adress Direcció
electrónica Correu electrònic
Helbide elektronikoa**
revista@452f.com

**Postal address Direcció
postal Direcció postal
Helbidea**
Universitat Autònoma de
Barcelona. Edifici d'estudiants
–Edifici R–. Campus Bellaterra.
Barcelona. 08193

ISSN
2013-3294

Legal Legala
Licencia Reconocimiento-No
comercial-Sin obras derivadas
3.0 de Creative Commons

EDITORIAL en-

Theatre and Dictatorship in the 20th Century

452°*F*'s tenth issue aims at creating a space for discussion and reflection on the links between theatre and dictatorship. There were indeed many societies that suffered some kind of dictatorial regime during the 20th century and theatre proved to be a useful tool in all of them. As opposed to other genres, theatre's potential lays in its immediacy and collectivity – theatre is based on the direct, unmediated transmission of a message to a group of people, created, as such, for the sole purpose of receiving it. This idiosyncrasy of theatre allows a politicization of audiences to a greater degree than other genres do. Aware of that, both dictatorial regimes and their opponents have taken advantage of theatre, either to impose obedience or to promote dissent under totalitarian contexts. The contributors of this issue have focused on theatre's uses for contestation to a broad and representative array of dictatorial regimes.

In the invited article, "Censura e resistência: o teatro de grupos amadores na cidade de São Paulo", Roseli Figaro unpins the functioning of theatre censorship in Brazil during the *Estado Novo* and the military dictatorship, as well as during the fragile democratic period in between. To do so, the author examines the corpus of amateur theatre in the city of São Paulo, addressing it as a generator of social cohesion and including the witnesses of practitioners. Further to these valuable materials, Figaro's article describes the preservation of censorship materials and illustrates the study of censorship in today's Brazil. Gina Beltrán Valencia offers another perspective on the Latin-American continent in her article «Antígona Pérez y el sensacionalismo: la desarticulación de un sistema totalitario». This work delves into the links between power and rebellion in a framework of dictatorship. To do so, Beltrán Valencia analyzes *La pasión según Antígona Pérez: crónica americana en dos actos*, a play that dialogues both with Christianity and tragedy and which rewrites *Antigone* in the imaginary republic of Molina, a universalizing metaphor for the diverse Hispano-American dictatorships of the 20th century.

Three articles convey a detailed overview of the situation of theatre under the Iberian dictatorships. In «El Teatro español sobre apropiación de menores. La puesta en escena como espacio de identidad y memoria», Luz C. Souto addresses 21st Century dramatic reconstructions of the stealing of children of defeated Spanish-Civil-War combatants during Franco's regime. Souto's article explores the construction of memory through theatre and how audiences become agents in this process. «La polémica teatral en *Destino* (1959). Néstor Luján, Josep Maria de Sagarra y la Agrupación Dramática de Barcelona», by Blanca Ripoll Sintés, studies the situation of Catalan theatre during the high tide of Franco's regime, breaks down the causes of its decadence and enumerates the different proposals by intellectuals to revive playwriting in Catalonia's own language. This broad and well-documented overview of Catalan theatre under the dictatorship addresses the links between theatre, intelligentsia, the press and public institutions, and shows the difficulty of reconstructing Catalan theatre in Franco's extremely nationalistic Spain. Lastly, Ana Cabrera's «A memória e o esquecimento: A censura do Estado Novo em Portugal perante três peças de autores espanhóis» details the functioning of the Portuguese censorship system during the *Estado Novo* and reveals the implications of censorship in theatrical reception. To do so, the author analyses three Spanish plays,

which allows her to comment on the relationship between Spanish and Portuguese dictatorships and thus provides an interesting Iberian perspective.

A last group of articles addresses the situation in the Eastern European former Soviet block. In «The Belarus Free Theatre: Performing Resistance and Democracy», Kathleen Elphick analyses the situation of theatre in post-Soviet Belarus. While promoting inane National Theatres that neutralize progressive thought, Lukashenko's regime has banned performances by the Belarus Free Theatre outright. Clandestinely and in private apartments, the company carries out nonetheless a performative form of resistance in their shows, which usually revolve around quotidian yet silenced and taboo subjects in Belarus. For her part, Christine Korte's work, «Castorf staging Limonov: Performativity and Neo-Totalitarianism at the Berliner Volksbühne», focuses on the staging of the novel *Fuck Off, Amerika*, by Russian author Limonov, at Berlin's Volksbühne. The article draws on the show's criticism, and ultimately equation, of both Capitalism and Communism. Moreover, Korte tackles the role of the Volksbühne both as bastion of radical and anti-bourgeois theatre and as opposition to the process of reunification and gentrification of Germany's capital. Theatre director Castorf's use of totalitarian rhetoric, both from the extreme right and left, is pointed as a strategy to agitate consciousness in the frame of the on-going *Americanization* of the city.

This selection of articles addresses the intricate links between theatre and dictatorship in a manifold manner. Manifold because the articles study different societies and give voice to regions particularly afflicted by dictatorial barbarism in the last century: Latin America, the Iberian Peninsula and Eastern Europe. Manifold because the selection of works approaches the epistemological duality of theatre, engaging with its literary as well as staging angles. Manifold because the study of the links between theatre and dictatorship is undertaken both from a framework of chronological coexistence, as well as from an a posteriori reflection on the past. Manifold because theatre is understood by its impact on the individual, as a space of memory and identity and by its links with institutions (the press, censorship, the venues). And finally, manifold because dictatorship is understood not only as the container, but also as the content of drama. Together, these articles provide a surprising myriad of approaches to a monograph, primarily intended as a space for reflection on such a crucial subject as the links between stage and tyranny.

A miscellaneous section featuring five articles rounds off the monograph. In «De la caverna platónica a las prisiones modernas: Visión y oscuridad en la literatura, el cine y el arte políticos del siglo XX» Patrícia Vieira analyses the links between luminosity, blindness, totalitarianism and resistance by means of an itinerary across the concepts of blindness, ethics and politics in 20th Century literature, art and political film. For her part, Amanda Ruiz Navarro's «Reescriptura i reivindicació a les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés» focuses on the process of rewriting Horatio in Vicent Andrés Estellés' book of poems *Horacines*, by which Andrés Estellés managed to bypass censorship and introduce certain elements of political criticism. In the next article, «Tragedia y retórica entusiasta en el *Empedokles* de Hölderlin», Martín Rodríguez Baigorria situates the notion of enthusiastic rhetoric as the main motivation for conflict in Hölderlin's work by analyzing the two first sketches of *Der Tod des Empedokles*. In her article «Comparación entre la poesía existencial de posguerra de España y Corea del Sur», Elia Rodríguez López lays out a comparative study between the existential post-war poetry of two very distant cultures, Spain's and Korea's, which reflects the mutual experience of a civil war and the ensuing existential crisis. Finally, in «La Literatura y las catástrofes históricas del siglo XX, un novedoso objeto de estudio comparatista», Paula Simón considers the relationship between testimonial literature about concentration camps and comparative literature, to highlight how the latter's notions of interdisciplinary and transversality can provide new perspectives on the former.

I cannot finish this editorial without briefly noting, self-complacently, that 452°F has reached its

tenth issue. This landmark not only confirms the vitality of a publication born five years ago with an innovative, transversal and multilingual spirit, but also proves the unconditional commitment of its editorial board, the seriousness of the project and, in brief, the success of a well-done job. I am therefore not using empty rhetoric when I congratulate the whole team and everyone who has a part in the journal and contributes to the titanic task of publishing 452°F. Let's celebrate. And let's carry on.

Diego Santos Sánchez

EDITORIAL **es-**

Teatro y Dictadura en el siglo XX

El décimo número de 452ºF se plantea como espacio para la discusión y la reflexión sobre las relaciones entre teatro y dictadura. Porque fueron muchas, en efecto, las sociedades que padecieron a lo largo del siglo XX alguna forma de régimen dictatorial y porque en todas ellas el teatro se reveló como una herramienta de gran utilidad. Esta utilidad reside en el hecho de que, frente a otros géneros artísticos, el teatro hace gravitar su potencial sobre la inmediatez y la colectividad: el teatro se basa en la transmisión directa de un mensaje, sin intermediarios, a un grupo que se instituye como tal con el único propósito de recibirlo. Esta idiosincrasia permite una politización del público mayor que en otros géneros y, conscientes de ello, tanto las dictaduras como sus opositores se han servido tradicionalmente del teatro para imponer la obediencia o fomentar la desobediencia en contextos totalitarios. En esta ocasión ha sido el uso contestatario del teatro frente a las dictaduras el que ha centrado el interés de los colaboradores de este monográfico, que abordan en sus trabajos la situación teatral en un amplio y representativo espectro de regímenes dictatoriales.

En el artículo invitado, «Censura e resistència: o teatro de grupos amadores na cidade de São Paulo», Roseli Figaro desgrana el funcionamiento de la censura teatral en Brasil, vigente durante el *Estado Novo* y la dictadura de los militares, así como en el periodo de frágil democracia que tuvo lugar entre ambos. Dicha tarea se lleva a cabo a través del corpus del teatro amateur desarrollado en la ciudad de São Paulo, por lo que el trabajo aborda el teatro como fenómeno de cohesión social e incluye testimonios de partes implicadas en el proceso. Además de ofrecer estos valiosos materiales, el artículo de Figaro habla de la conservación de los materiales de censura e ilustra cómo se lleva a cabo el estudio del proceso censor en el Brasil de hoy. Otra perspectiva sobre el continente latinoamericano la ofrece Gina Beltrán Valencia en su artículo «Antígona Pérez y el sensacionalismo: la desarticulación de un sistema totalitario». En él trabaja las relaciones entre poder y rebeldía en el marco de una dictadura a través del análisis dramático de *La pasión según Antígona Pérez: crónica americana en dos actos*, obra dramática que dialoga con las estructuras del cristianismo y la tragedia. El texto es una reescritura del drama de Antígona y se sitúa en la república imaginaria de Molina, metáfora universalizadora de las diversas dictaduras hispanoamericanas del siglo XX.

Tres artículos ofrecen un detallado panorama de la situación del teatro en las dictaduras de la Península Ibérica. Luz C. Souto aborda en el primero de ellos, «El Teatro español sobre apropiación de menores. La puesta en escena como espacio de identidad y memoria», la dramaturgia que, ya en el siglo XXI, reconstruye los robos de niños perpetrados contra los perdedores de la Guerra Civil española durante el Franquismo. Su trabajo ahonda en la construcción de la memoria a través del teatro y reflexiona sobre cómo el género teatral hace partícipes del proceso a los espectadores. En «La polémica teatral en *Destino* (1959). Néstor Luján, Josep Maria de Sagarra y la Agrupación Dramática de Barcelona», Blanca Ripoll Sintés estudia la situación del teatro catalán en pleno Franquismo. El trabajo desglosa las causas de su decadencia y enumera las propuestas con que los intelectuales intentaron revitalizar la dramaturgia en la lengua propia de Cataluña. Las relaciones entre teatro, intelectualidad, prensa e instituciones públicas son abordadas en este trabajo que, además de ofrecer un amplio y documentado panorama del teatro catalán durante los años de la

dictadura, refleja la problemática de reconstruirlo en la España extremadamente nacionalista de Franco. Por último, Ana Cabrera, en «A memória e o esquecimento: A censura do Estado Novo em Portugal perante três peças de autores espanhóis», presenta con detalle el funcionamiento del sistema censor portugués durante el *Estado Novo*, desvelando las implicaciones de la censura en la recepción teatral a través de un corpus de tres obras españolas. Dicho corpus le permite a la autora hacer diversas apreciaciones sobre las relaciones entre las dictaduras española y portuguesa que ofrecen una interesante perspectiva ibérica.

El último bloque de artículos aborda la situación en el antiguo bloque soviético de la Europa del Este. En «The Belarus Free Theatre: Performing Resistance and Democracy», Kathleen Elphick analiza la situación del teatro en la Bielorrusia postsoviética. A la vez que alienta unos Teatros Nacionales vacuos y neutralizadores del pensamiento progresista, el régimen de Lukashenko ha prohibido que el *Belarus Free Theatre* pueda representar sus montajes en el país. El grupo, sin embargo, ofrece de manera clandestina y en el marco de viviendas privadas una forma de resistencia performativa a través de sus espectáculos, que giran en torno a realidades cotidianas silenciadas y temas tabúes en Bielorrusia. Por su parte, el artículo «Castorf staging Limonov: Performativity and Neo-Totalitarianism at the Berliner Volksbühne» de Christine Korte se centra en la representación de una versión escénica de la novela *Fuck Off, Amerika*, del autor ruso Limonov, en la Volksbühne de Berlín. El trabajo se centra en la crítica que el montaje propone de los proyectos capitalista y comunista, que en cierto modo equipara, al tiempo que aborda el papel de la Volksbühne como bastión del teatro antiburgués y radical berlinés, empeñado en ofrecer una respuesta al proceso de reunificación y gentrificación de la capital alemana. Se estudia también cómo el uso de la retórica totalitarista tanto de extrema derecha como de extrema izquierda le sirven a Castorf, director del teatro, para agitar conciencias ante el proceso de *americanización* que acusa la ciudad.

Esta selección de artículos aborda la problemática de las relaciones entre teatro y dictadura de una manera plural. Plural porque son diversas las sociedades que se estudian y porque los trabajos dan voz a regiones especialmente castigadas por la barbarie dictatorial en el siglo pasado: América Latina, la Península Ibérica y la Europa del Este. Plural porque los diversos artículos inciden en la dualidad epistemológica del hecho teatral y lo trabajan tanto desde la perspectiva literaria como desde la escénica. Plural porque se aborda la relación entre teatro y dictadura tanto en un marco de coexistencia cronológica como en forma de reflexión, *a posteriori*, sobre el pasado. Plural porque se trabaja el impacto del teatro en el individuo, su tratamiento como espacio para la memoria y para la identidad, al tiempo que también se estudia la relación del género con las instituciones (la prensa, la censura, los espacios escénicos). Y plural porque la dictadura se trabaja no sólo como continente, sino también como contenido del teatro. Todo ello confiere una sorprendente pluralidad de enfoques a un monográfico que se había propuesto convertirse en lugar para la reflexión sobre un tema tan crucial como la relación entre la escena y la tiranía.

El número se complementa con una sección miscelánea compuesta por cinco artículos. En «De la caverna platónica a las prisiones modernas: Visión y oscuridad en la literatura, el cine y el arte políticos del siglo XX», Patrícia Vieira propone un recorrido por los conceptos de ceguera, ética y política en la literatura, el arte y el cine político del siglo XX, analizando las relaciones entre luminosidad, ceguera, totalitarismo y resistencia. Amanda Ruiz Navarro, en «Reescritura i reivindicació a les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés», trabaja el poemario *Horacines*, de Vicent Andrés Estellés, y analiza el proceso de reescritura que plantea a partir de la obra del poeta latino Horacio y que le permite introducir ciertos aspectos críticos evitando la censura. Por su parte, Martín Rodríguez Baigorria estudia en «Tragedia y retórica entusiasta en el *Empedokles* de Hölderlin» la noción de retórica entusiasta como motivadora del conflicto en la obra de Hölderlin a través de los dos primeros borradores de *Der Tod des Empedokles*. En «Comparación entre la poesía existencial de posguerra de España y Corea del Sur», Elia Rodríguez López plantea un estudio comparativo

de dos países tan alejados culturalmente como España y Corea a través de la poesía de posguerra, que refleja la experiencia de sus guerras civiles y la crisis existencial que las sucedió. Finalmente, Paula Simón reflexiona en su trabajo «La Literatura y las catástrofes históricas del siglo XX, un novedoso objeto de estudio comparatista» sobre la literatura testimonial de los campos de concentración en su relación con la literatura comparada, cuyas nociones de interdisciplinariedad y transversalidad ofrecen nuevas perspectivas sobre el género.

Este editorial no puede concluir sin el ejercicio de autocomplacencia que exige el haber alcanzado el décimo número de 452°F. Este hecho no sólo habla de la vitalidad de una publicación que nació hace cinco años con un espíritu innovador, transversal y multilingüe, sino que atestigua el compromiso incondicional de sus integrantes, la seriedad del proyecto y, en definitiva, el éxito del trabajo bien hecho. Por todo ello no es vacua ni retórica la felicitación a todo el equipo y a todas las personas que integran la revista y llevan a buen puerto la tarea titánica de publicar 452°F. Celebremos. Y sigamos.

Diego Santos Sánchez

EDITORIAL **ca-**

Teatre i Dictadura en el segle XX

El desè número de 452^oF es planteja com a espai per a la discussió i la reflexió sobre les relacions entre teatre i dictadura. Perquè varen ser moltes, en efecte, les societats que van patir al llarg del segle XX alguna forma de règim dictatorial i perquè en totes elles el teatre es va revelar com una eina de gran utilitat. Aquesta utilitat rau en el fet de que, a diferència d'altres gèneres artístics, el teatre fa gravitar el seu potencial sobre la immediatesa i la col·lectivitat: el teatre es basa en la transmissió directa d'un missatge, sense intermediaris, a un grup que s'institueix com a tal amb l'únic propòsit de rebre'l. Aquesta idiosincràsia permet una politització del públic major que en altres gèneres i, conscients d'això, tant les dictadures com els seus opositors tradicionalment han fet ús del teatre per tal d'imposar l'obediència o fomentar la desobediència en contextos totalitaris. En aquesta ocasió ha estat l'ús contestatari del teatre en front les dictadures allò que ha centrat l'interès dels col·laboradors d'aquest monogràfic, que aborden en els seus treballs la situació teatral en un ampli i representatiu espectre de règims dictatorials.

En l'article convidat, «Censura e resistència: o teatro de grupos amadores na cidade de São Paulo», Roseli Figaro desgrana el funcionament de la censura teatral al Brasil, vigent durant l'*Estado Novo* i la dictadura dels militars, així com en el període de fràgil democràcia que tingué lloc entre els dos. Aquesta tasca es duu a terme a través del corpus del teatre amateur desenvolupat a la ciutat de São Paulo i per tant el treball aborda el teatre com a fenomen de cohesió social i inclou testimonis de parts implicades en el procés. A més d'oferir aquests valuosos materials, l'article de Figaro parla de la conservació dels materials de censura i il·lustra com es duu a terme l'estudi del procés censor al Brasil d'avui dia. Una altra perspectiva sobre el continent llatinoamericà ens l'ofereix Gina Beltrán Valencia en el seu article «Antígona Pérez y el sensacionalismo: la desarticulación de un sistema totalitario». En ell hi treballa les relacions entre poder i rebel·lia en el marc d'una dictadura a través de l'anàlisi dramàtic de *La pasión según Antígona Pérez: crónica americana en dos actos*, obra dramàtica que dialoga amb les estructures del cristianisme i la tragèdia. El text és una reescriptura del drama d'Antígona i se situa a la república imaginària de Molina, metàfora universalitzadora de les diverses dictadures hispanoamericanes del segle XX.

Tres articles ofereixen un detallat panorama de la situació del teatre a les dictadures de la Península Ibèrica. Luz C. Souto aborda en el primer d'ells, «El Teatro español sobre apropiación de menores. La puesta en escena como espacio de identidad y memoria», la dramaturgia que, ja en el segle XXI, reconstrueix els robatoris de nens perpetrats contra els perdedors de la Guerra Civil espanyola durant el Franquisme. El seu treball indaga sobre la construcció de la memòria a través del teatre i reflexiona sobre com el gènere teatral fa partícips del procés als espectadors. A «La polémica teatral en *Destino* (1959). Néstor Luján, Josep Maria de Sagarra y la Agrupación Dramática de Barcelona», Blanca Ripoll Sintes estudia la situació del teatre català en ple Franquisme. El treball desglossa les causes de la seva decadència i enumera les propostes amb què els intel·lectuals varen intentar revitalitzar la dramaturgia en la llengua pròpia de Catalunya. Les relacions entre teatre, intel·lectualitat, premsa i institucions públiques són abordades en aquest treball que, a més d'oferir un ampli i documentat panorama del teatre català durant els anys de la dictadura, reflecteix la problemàtica de reconstruir-lo a l'Espanya extremadament nacionalista de Franco. Per últim, Ana Cabrera, a «A memória e o esquecimento: A censura do Estado Novo em Portugal perante três

peças de autores espanyols», presenta amb detall el funcionament del sistema censor portuguès durant l'*Estado Novo*, desvetllant les implicacions de la censura en la recepció teatral a través de diverses apreciacions sobre les relacions entre les dictadures espanyola i portuguesa, que ofereixen una interessant perspectiva ibèrica.

L'últim bloc d'articles aborda la situació en l'antic bloc soviètic de l'Europa de l'Est. A «The Belarus Free Theatre: Performing Resistance and Democracy», Kathleen Elphick analitza la situació del teatre a la Bielorússia post-soviètica. A la vegada que potencia uns Teatres Nacionals vacus i neutralitzadors del pensament progressista, el règim de Lukashenko ha prohibit que el *Belarus Free Theatre* pugui representar els seus muntatges al país. El grup, però, ofereix de manera clandestina i en el marc de vivendes privades una forma de resistència performativa a través dels seus espectacles, que giren en torn a realitats quotidianes silenciades i temes tabús a Bielorússia. Per la seva banda, l'article «Castorf staging Limonov: Performativity and Neo-Totalitarianism at the Berliner Volksbühne» de Christine Korte se centra en la representació d'una versió escènica de la novel·la *Fuck off, Amerika*, de l'autor rus Limonov, en la Volksbühne de Berlín. El treball se centra en la crítica que el muntatge proposa dels projectes capitalista i comunista, que en certa mesura equipara, a la vegada que aborda el paper de la Volksbühne com a bastió del teatre antiburgès i radical berlinès, obstinat en oferir una resposta al procés de reunificació i gentrificació de la capital alemanya. S'estudia també com l'ús de la retòrica totalitarista tant d'extrema dreta com d'extrema esquerra li serveix a Castorf, director del teatre, per a agitar consciències davant del procés d'*americanització* que acusa la ciutat.

Aquesta selecció d'articles aborda la problemàtica de les relacions entre teatre i dictadura d'una manera plural. Plural perquè són diverses les societats que s'hi estudien i perquè els treballs donen veu a regions especialment castigades per la barbàrie dictatorial en el segle passat: Amèrica Llatina, la Península Ibèrica i l'Europa de l'Est. Plural perquè els diversos articles incideixen en la dualitat epistemològica del fet teatral i el treballen tant des de la perspectiva literària com des de l'escènica. Plural perquè s'hi aborda la relació entre teatre i dictadura tant en un marc de coexistència cronològica com en forma de reflexió, *a posteriori*, sobre el passat. Plural perquè s'hi treballa l'impacte del teatre en l'individu, el seu tractament com a espai per a la memòria i per a la identitat, a la vegada que també s'hi estudia la relació del gènere amb les institucions (la premsa, la censura, els espais escènics). I plural perquè la dictadura s'hi treballa no només com a continent, sinó també com a contingut del teatre. Tot això confereix una sorprenent pluralitat d'enfocaments a un monogràfic que s'havia proposat convertir-se en lloc per a la reflexió sobre un tema tan crucial com la relació entre l'escena i la tirania.

El número es complementa amb una secció miscel·lània composta per cinc articles. A «De la caverna platònica a las prisiones modernas: Visión y oscuridad en la literatura, el cine y el arte políticos del siglo XX», Patrícia Vieira proposa un recorregut pels conceptes de ceguera, ètica i política en la literatura, l'art i el cine polític del segle XX, analitzant les relacions entre lluminositat, ceguera, totalitarisme i resistència. Amanda Ruiz Navarro, a «Reescriptura i reivindicació a les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés», hi treballa el poemari *Horacianes*, de Vicent Andrés Estellés, i analitza el procés de reescriptura que planteja a partir de l'obra del poeta llatí Horaci i que li permet introduir certs aspectes crítics evitant la censura. Per la seva banda, Martín Rodríguez Baigorria estudia a «Tragedia y retórica entusiasta en el *Empedokles* de Hölderlin» la noció de retòrica entusiasta com a causant del conflicte a l'obra de Hölderlin a través dels dos primers borradors de *Der Tod des Empedokles*. A «Comparación entre la poesía existencial de posguerra de España y Corea del Sur», Elia Rodríguez López planteja un estudi comparatiu de dos països tan allunyats culturalment com Espanya i Corea a través de la poesia de postguerra, que reflecteix l'experiència de les seves guerres civils i la crisi existencial que les va succeir. Finalment, Paula Simón reflexiona en el seu treball «La Literatura y las catástrofes históricas del siglo XX, un novedoso objeto de estudio comparatista» sobre la literatura testimonial dels camps de concentració i la seva relació amb la literatura comparada, les nocions d'interdisciplinarietat i de transversalitat de la qual ofereixen noves

perspectives sobre el gènere.

No podem concloure aquest editorial sense l'exercici d'autocomplaença que exigeix el fet d'haver arribat al desè número de 452 °F. Aquest fet no només parla de la vitalitat d'una publicació que va nèixer fa cinc anys amb esperit innovador, transversal i multilingüe, sinó que testimonia el compromís incondicional dels seus integrants, la serietat del projecte i, en definitiva, l'èxit del treball ben fet. Per tot això no és vàcua ni retòrica la felicitació a tot l'equip i a totes les persones que integren la revista i que duen a bon port la tasca titànica de publicar 452°F. Celebrem. I seguim.

Diego Santos Sánchez

EDITORIALA - eu-

Antzerkia eta Diktadura XX. mendean

452º Fren hamargarren aleak antzerkiaren eta diktaduraren arteko harremani buruzko eztabaida eta hausnarketa gune izan nahi du. Izan ere, asko izan baitziren XX. mendean zehar diktadura moduren bat jasan zuten gizarteak eta horietan denetan bihurtu baitzen antzerkia erabilgarritasun handiko tresna. Erabilgarritasun horren funtsean antzerkiak, beste genero artistikoek ez bezala, berehalakotasunaren eta kolektibitatearen inguruan grabitatzeko duen indarra dago: antzerkia hura jasotzea beste helbururik ez duen taldeari zuzenean, bitartekorik gabe, mezu bat transmititzean datza. Idiosinkrasia horrek, beste genero batzuekin alderatuta, publikoaren politizazio handiagoa ahalbidetzen du eta, horretaz kontziente izanik, diktadurak zein haren kontrakoak antzerkiaren baliatu izan dira tradizionalki testuinguru totalitarioetan obediencia inposatu edota desobediencia sustatzeko. Oraingo honetan, diktaduren aurrean antzerkiak izan duen erabilera ihardukitzaila izan da monografiko honetako kolaboratzaileen interesaren gune izan dena. Beren lanetan erregimen diktatorialen espektro zabal eta esanguratsuetako antzerkiaren egoera mamitu dute.

«Censura e resistência: o teatro de grupos amadores na cidade de São Paulo» artikulua gonbidatua, Roseli Figarok Brasilgo antzerkiaren zentsuraren funtzionamendua aletzen du, *Estado Novo*an eta militarren diktaduran zehar, baita bien artean izan zen demokrazia hauskorraren epealdian ere indarrean zena. Artikulua São Paulo hirian garatu zen antzerki amateurraren korpusaren bidez gauzatzen da, hortaz, lanak kohesio sozialerako fenomenotzat hartzen du antzerkia eta prozesuaren partaide izan ziren aldean testigantzak barnebiltzen ditu. Material baliagarri hauek eskaintzeaz gain, Figaroren artikulua zentsurarako materialak mantentzen direla azaltzen du eta egungo Brasilen prozesu zentsuratzailaren ikerketa nola burutzen den argitzen du. Kontinente hegoamerikarraz beste ikuspegi bat eskaintzen du Gina Beltrán Valenciak «Antígona Pérez y el sensacionalismo: la desarticulación de un sistema totalitario» artikuluan. Bertan, diktadura baten eremuaren baitan, boterearen eta errebeldiaren arteko harremanak aztertzen ditu, *La pasión según Antígona Pérez: crónica americana en dos actos* lanaren azterketa dramatikoaren bidez. Testua kristautasunaren eta tragediaren egiturekin elkarrizketan diharduen obra dramatiko da, Antigonaren dramaren berridazketa bat, eta Molinaren irudizko errepublikan kokatzen da; XX. mendeko diktadura hispanoamerikarren metafora unibertsalizatzailea.

Hiru artikuluk Iberiar Penintsulako diktaduretako antzerkiaren egoeraren ikuspegi xehatua eskaintzen dute. Lehenengoan, «El Teatro español sobre apropiación de menores. La puesta en escena como espacio de identidad y memoria» lanean, Frankismo garaian Espainiako Gerra Zibileko galtzaileen kontra egindako umeen lapurretak berreraikitzen dituen antzerkigintza, XXI. mendekoa, aztertzen du Luz C. Soutok. Bere lanak antzerkiaren bidezko memoriaren eraketa jorratzen eta antzerkiaren generoak ikusleak prozesuaren partaide egiteko duen moduari buruz hausnartzen du. «La polémica

teatral en *Destino* (1959). Néstor Luján, Josep Maria de Sagarra y la Agrupación Dramática de Barcelona» artikuluan, Blanca Ripoll Sinteseak Frankismo garaiko Kataluniako antzerkiaren egoera ikertzen du. Haren dekadentziaren kausak xehatzen ditu lanean eta intelektualek Kataluniako jatorrizko hizkuntzan antzerkigintza suspertzen saiatzeko egindako proposamenak zerrendatzen ditu. Artikuluak antzerkiaren, intelektualitatearen, prentsaren eta instituzio publikoen arteko harremanak lantzen ditu eta, diktadura garaiko antzerki kataluniarraren egoera zabal eta dokumentatua emateaz gain, Frankoren Espainia erabat nazionalistan berreraikitzekeo problematika islatzen du. Azkenik, Ana Cabrerak, «A memória e o esquecimento: A censura do Estado Novo em Portugal perante três peças de autores espanhóis» artikuluan, xehetasunez azaltzen du *Estado Novo*ko sistema zentsuratzaille portugaldarraren funtzionamendua, hiru obra espainiarren korpusaren bidez, antzerkiaren harreran zentsurak dituen ondorioak argitara emanez. Korpus horrek diktadura espainiarraren eta portugaldarraren arteko harremanez hainbat azalpen ematea ahalbidetzen dio egileari, ikuspegi iberiar interesgarria eskainiz.

Azkeneko artikuluek Ekialdeko Europako bloke sobietar zaharreko egoerari heltzen diote. «The Belarus Free Theatre: Performing Resistance and Democracy» artikuluan, Kathleen Elphickek Bielorrusia post-sobietarreko antzerkiaren egoera aztertzen du. Pentsamendu aurrerakoiaren Antzerki Nazional hutsal eta neutralizatzaile batzuk adoretzeaz batera, Lukashenkoren erregimenak debekatu egin dio *Belarus Free Theatre*ri bere lanak herrialdean antzeztea. Taldeak, ordea, modu klandestinoan eta etxebizitza pribatuen eremuan eskaintzen du erresistentzia performatzaile modu bat, isilarazitako egunerokotasuneko errealitateei eta Bielorusiako tabu gaiei buruzko espektakuluen bidez. «Castorf staging Limonov: Performativity and Neo-Totalitarianism at the Berliner Volksbühne» artikuluan, berriz, Christine Kortek Limonov egile errusiarraren *Fuck Off, Amerika* nobelaren bertsio eszenikoaren Berlingo Volksbühneko antzezpenean jartzen du begirada. Artikuluak oinarrian hartzen du muntaiak proiektu kapitalistari eta komunistari egiten dion kritika, hein batean parekatu egiten dituenak; eta, era berean, Volksbühnea jotzen du antzerki antiburges eta erradikal berlingoaren gotorlekutzat, hiriburu alemaniarraren bateratze eta gentrifikazio prozesuari erantzun bat ematen tematua. Lanean ikertzen da, halaber, Castorfi, antzokiko zuzendariari, nola erretorika totalitaristaren erabilera baliagarri zaion, eskuin muturrekoa zein ezker muturrekoa izan, hiriak nabaritzen duen *amerikartze* prozesuaren aurrean kontzientziak astintzeko.

Anitza da artikulua hauek azaltzen duten antzerkiaren eta diktaduraren arteko harremanen problematika. Anitza, ugariak direlako ikertzen diren gizarteak eta lanek pasa den mendean diktaduraren ankerkeriak bereziki zigortutako lurraldeei eskaintzen dietelako ahotsa: Hego Amerika, Iberiar Penintsula eta Ekialdeko Europa. Anitza, artikuluek antzerkiaren dualtasun epistemologikoa azpimarratzen dutelako eta literaturaren ikuspegitik zein eszenikoarenetik lantzen dutelako. Anitza, antzerkiaren eta diktaduraren arteko harremana jorratzen delako, denboran zehar batera izan direla kontuan hartuta zein hausnarketa gisa, *a posteriori*, iraganari buruz. Anitza, antzerkiak norbanakoarengan duen inpaktua, memoriarako eta nortasunerako espazio gisa tratatzeko gaitasuna, eta generoak instituzioekin (prentsa, zentsura, espazio eszenikoak) duen harremana aztertzen direlako. Eta anitza, diktadura lantzen delako, ez edukitzea gisa soilik, baizik eta antzerkiaren eduki gisa ere. Horrek guztiak ikuspuntuaren aniztasun harrigarria ematen dio monografikoari, hain garrantzitsua den eszenaren eta tiraniaren arteko harremanaren hausnarketarako gune bihurtzea helburu zuena, hain zuzen.

Alea bost artikuluz osatutako atal miszelaneoak osatzen du. «De la caverna platónica a las prisiones modernas: Visión y oscuridad en la literatura, el cine y el arte políticos del siglo XX» artikuluan, Patrícia Vieirak itsutasuna, etika eta politika kontzeptuetan zeharreko ibilbide bat proposatzen du, XX. mendeko literaturan, artean eta zinema politikoan, argitasuna, itsutasuna, totalitarismoa eta erresistentziaren arteko harremanak aztertuz. Amanda Ruiz Navarrok, «Reescriptura i reivindicació a les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés» artikuluan, *Horacines* poema-bilduma lantzen du, Vicent Andrés Estellésena, eta Horacio poeta latindarraren obratik abiatuta, horrek planteatzen duen

berridazketaren prozesua aztertzen du, zentsura ekidinez zenbait aspektu kritiko sartzea ahalbidetzen diona. Bestalde, Martín Rodríguez Baigorriak, *Der Tod des Empedokles* obraren lehenengo bi zirriborroen bidez, «Tragedia y retórica entusiasta en el *Empedokles* de Hölderlin» artikuluan, erretorika kartsuaren nozioa ikertzen du Hölderlinen obrako arazoaren sortzaile gisa. «Comparación entre la poesía existencial de posguerra de España y Corea del Sur» artikuluan, Elia Rodríguez Lópezek Espainiaren eta Hego Korearen, kulturalki hain urrun dauden bi herrialderen ikerketa konparatzailea egiten du, gerra zibilen esperientzia eta ondoren etorri zen krisi existentziala islatzen duen gerraosteko poesiaren bidez. Azkenik, Paula Simónek, «La Literatura y las catástrofes históricas del siglo XX, un novedoso objeto de estudio comparatista» lanean, kontzentrazio eremuetako testigantza literaturari buruz hausnartzen du, literatura konparatuari helduz. Lantzen dituen diziplina artekotasunaren eta transbertsalitatearen nozioek ikuspegi berriak eskaintzen dizkiote generoari.

Editorial hau ezin buka genezake 452°F aldizkariaren hamargarren alera heltzeak ematen digun poztasuna onartu gabe. Gertaera honen atzean ez dago soilik duela bost urte espiritu berritzailea, transbertsala eta eleanitza lagun sortu zen argitalpenaren bizitasuna, aitzitik, partaide dituen horien konpromiso zintzoa, proiektuaren seriotasuna eta, azken batean, ongi egindako lanaren arrakasta aditzera ematen du. Horregatik guztiagatik ez dira hutsalak, ezta erretorikoak ere, talde osoari eta aldizkariaren parte diren eta 452°F argitaratzeko lan erraldoia ezin hobeto burutzen duten guztiei doazkien zorionak. Ospa dezagun. Eta segi dezagun aurrera.

Diego Santos Sánchez

16

ROSELI FIGARO

Censura e resistència: o teatro de grupos amadores na cidade de São Paulo

35

GINA BELTRÁN VALENCIA

Antígona Pérez y el sensacionalismo: la desarticulación de un sistema totalitario

50

LUZ C. SOUTO

El Teatro español sobre apropiación de menores. La puesta en escena como espacio de identidad y memoria

67

BLANCA RIPOLL SINTES

La polémica teatral en *Destino* (1959). Néstor Luján, Josep Maria de Sagarra y la Agrupación Dramática de Barcelona

89

ANA CABRERA

A memória e o esquecimento: a censura do Estado Novo em Portugal perante três peças de autores espanhóis

111

KATHLEEN ELPHICK

The Belarus Free Theatre: Performing Resistance and Democracy

128

CHRISTINE KORTE

Castorf staging Limonov: Transgression and Neo-Totalitarianism at the Berliner Volksbühne

mono

mis

146

PATRÍCIA VIEIRA

De la caverna platónica a las prisiones modernas: Visión y oscuridad en la literatura, el cine y el arte políticos del siglo XX

166

AMANDA RUIZ NAVARRO

Reescriptura i reivindicació a les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés

183

MARTÍN RODRÍGUEZ BAIGORRIA

Tragedia y retórica entusiasta en el *Empedokles* de Hölderlin

200

ELIA RODRÍGUEZ LÓPEZ

Comparación entre la poesía existencial de posguerra de España y Corea del Sur

220

PAULA SIMÓN

La Literatura y las catástrofes históricas del siglo XX, un novedoso objeto de estudio comparatista

re

242

ÁLEX MATAS PONS

Lecturas de la ilegibilidad en el arte

244

ESZTER KATONA

El autoritarismo y el arte teatral

247

MIGUEL RUPÉREZ

Teatro de la Guerra Civil

Paula Cuadros